

TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASININ EVRİMİNDE BİR DÖNÜM NOKTASI: LONDRA KONFERANSI (29 AĞUSTOS-6 EYLÜL 1955)

Resul BABAOĞLU*

Öz

Türkiye'de iç siyasetteki belirgin farklılıklara rağmen Atatürk dönemi, tek partili yıllar ve çok partili demokrasiye geçiş dönemlerinde takip edilen dış politika anlayışına bakıldığında şaşırtıcı bir devamlılığın olduğu gözlenmektedir. Bu durumun bariz örneklerinden biri olan Kıbrıs meselesi, büyük ölçüde Lozan Antlaşması'nın öngördüğü devletler arasındaki siyasal düzene olan bağlılıktan ileri gelen bir siyaset anlayışıyla Türk devlet adamlarının ilgi alanına girmemiştir. Kıbrıs Türk toplumu ile olan yoğun kültürel etkileşim, Türkiye'de siyasal karar alıcıların uzun yıllar boyunca ada sakinlerini Türkiye'ye göç etmeye özendirmek dışında radikal bir dış politik manevraya girişimlerine vesile olmamıştır. Kıbrıs'ı Türkiye'nin dış politikasındaki kırmızı çizgilerinden biri haline getiren Londra Konferansı, hem Kurtuluş Savaşı'ndan sonra dostluk ilişkisine evrilen Türk-Yunan ilişkilerini uzun sürecek bir istikrarsızlık sürecine sürüklemişem de bölgesel bir krize neden olmuştur. Bu anlamda, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını ilk kez dünyaya duyuran Londra Konferansı'nın ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerek Kıbrıs meselesinin tarihsel gelişimine katkı sunması bakımından gerekse de Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki temel tezlerindeki süreklilik ve değişimin daha iyi anlaşılması bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs meselesi, Londra Konferansı, Macmillan, Zorlu, Stephanopoulos.

A TURNING POINT IN THE EVOLUTION OF TURKEY'S CYPRUS POLICY: LONDON CONFERENCE (AUGUST 29- SEPTEMBER 6, 1955)

Abstract

Despite significant differences in domestic politics in Turkey, it is observed that there is a surprising continuity when looked at the foreign policy understanding that is followed in the Atatürk period, The single- party regime and the transition period to The multi-party democracy. The Cyprus issue, forming one of the obvious examples of this situation, has not entered into the interests of the Turkish statesmen with a political understanding that is largely due to the loyalty of the political order between the states envisaged by the Treaty of Lausanne. The intense cultural interaction with the Turkish Cypriot community was not

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, (babaoğluresul@hotmail.com).

conducive to a radical political maneuver other than political decision makers in Turkey encouraging the residents of the island for immigration to Turkey for many years. London Conference, making Cyprus as one of the red lines in Turkey's foreign policy has not only led to a long period of instability in the Turkish-Greek relations that have evolved into friendship after the War of Independence but also caused a regional crisis. In this regard, the detailed examination of the London Conference, which announced Turkey's foreign policy towards Cyprus to the world, is of great importance both in terms of contributing to the historical development of the the Cyprus issue and in terms of a better understanding to the continuity and change in the basic theses of Turkey in the Cyprus issue.

Keywords: *The Cyprus issue, London Conference, Macmillan, Fatin Rüştü Zorlu, Stefanos Stephanopoulos.*

Giriş

Kıbrıs'ta Yunan milliyetçiliğinin kök salmaya başlaması Kıbrıs'taki Rumların dil, örf ve arkaik kültürlerinde Helen etkisinin keşfedilmeye başlandığı XIX. yüzyıla dayanmaktadır. Bu tarihsel dönem, aynı zamanda ulusçuluk düşüncesinin dünya ölçeğinde yaygınlık kazanmasına paralel bir şekilde doğuya doğru gerçekleşen Yunan entelektüel genişlemesinin Helen etkisini Kıbrıs'a taşınması sonucunu da beraberinde getirmiştir¹. Bu anlamda, diğer XX. y.y. milliyetçiliklerinden farklı olarak Yunanistan'la birleşme anlamına gelen Enosis'i farklı kılan husus, yayılcı Yunan milliyetçiliğinin eski Osmanlı coğrafyasında Yunanca konuşulan kültür dairesini anavatana bağlama düşüncesi temelinde gelişen Helenizm ideali idi². Bunun yanında, son yüzyılda Yunanistan'ın hak iddia ettiği veya bir şekilde topraklarına bağladığı Helen coğrafyasının diğer parçalarından ayrı olarak Kıbrıs'ta ortaya çıkan siyasal gelişmeler İngiltere'nin doğrudan müdahalesini gerektirmiş ve dahası uluslararası örgütlerin üzerine eğildiği küresel bir kriz alanını oluşturmuştur. Aslına bakılırsa, Kıbrıs'ta İngiliz hâkimiyetinin kurulmasından daha eski tarihlerde ortaya çıkan Enosis idealinin gerçekleştirilebilmesi için İngiliz idaresi başlangıçta önemli bir fırsat olarak görülmüştür³. Doğrusu, Kıbrıs'ta İngiliz idaresi altında ortaya çıkan bazı gelişmeler Enosis yanlısı Rumları bu düşünceye sevk eden bir rol oynamıştır. İngiltere'nin adadaki idaresinin kurulmasının ardından eğitimde yaşanan olumlu gelişmeler, Kilisenin rolünü arttıran bazı uygulamalar ve benzer şekilde basın hayatında görülen canlanma Enosis için uygun bir ortamı doğurmuştur⁴. Ancak İngiltere'nin Enosis doğrultusunda bir karar alması ya da adadaki Yunan emellerinin lehine olmak üzere adadaki askeri varlığını sonlandırması yönündeki beklenti, hem (1878) Kıbrıs Konvansiyonu ve 1923 Lozan Antlaşması'nın ilgili

1 Paschalis M. Kitromilides, "Greek Irredentism in Asia Minor and Cyprus", *Middle Eastern Studies*, Vol. 26, No.1, (Jan., 1990), s.4.

2 Michalis Stavrou Michael, *Resolving the Cyprus Conflict Negotiating History*, Palgrave Macmillan, New York, 2009, s.8.

3 Captain C.W.J. Orr, *Cyprus Under British Rule*, Robert Scott, London, 1918, s.160.

4 Michael, *a.g.e.*, s.9.

hükümleri⁵ hem de II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin Ortadoğu'daki çıkarları açısından naif bir tutum şeklinde algılanmıştır⁶.

II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere Kıbrıs'ı elde tutma konusunda başlangıçta ikircikli bir tutum sergilemişse de ilerleyen zamanlarda bu ülkenin Mısır'daki varlığının belirsiz bir hal alması Kıbrıs'ın önemini arttıran bir gelişme olmuş ve Ortadoğu'nun savunulması için Kıbrıs'ı İngiltere açısından vazgeçilmez hale getirmiştir⁷. Bunun yanı sıra, İngiltere'de İşçi Partisi'nin iktidarında Filistin ve Mısır'daki İngiliz varlığının sona erdirecek olması Kıbrıs'taki askeri üssü ön plana çıkararak bir gelişme olmuştur⁸. Bir yandan İran ve Sudan'da yaşanan gerilim ve bir yandan da Mısır'da milliyetçi hareketin giderek ivme kazanması Ortadoğu'da İngiltere'nin elini zayıflatan gelişmelerdi. Muhafazakâr İngiliz siyasetçilerine göre, Gibraltar, Malta, Kıbrıs, Aden ya da Maldivlerdeki üslerinden birinin kaybedilmesi İngiltere'nin küresel savunma kapasitesini zaafa uğratacaktı⁹.

Ortadoğu'da İngiltere'nin doğrudan egemenliğinde bulunan Kıbrıs'ta herhangi bir anlaşmayla kısıtlanmaksızın askeri faaliyetlerde bulunması 1954'te Süveyş'teki üslerin terk edilmesinden sonra önemi daha iyi anlaşılan bir husus haline almıştır¹⁰. İngiltere, bu koşullar altında hem adayı İngiliz Milletler Topluluğu içinde tutup adadaki askeri üslerini garanti altına almak hem de göstermelik bir muhtariyet şemsiyesi altında yeni bir statünün hazırlığı içinde olmuş¹¹, ancak Enosis taraftarlarının adayı Yunanistan'a bağlama düşüncesine başından itibaren karşı çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra adayı Yunanistan'a bağlamak amacıyla gerek Yunan devlet adamları gerekse de Kıbrıs'taki Rumların temsilcileri bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Yunanistan Başbakanı Emmanuel Tsouderos henüz savaşın devam ettiği 1942'de ABD'ye gönderdiği memorandumda Kıbrıs

5 Bkz. Salahi Sonyel, "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", *Belleten*, C.LXII, S.233, (Nisan 1998), ss.727-759; İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları C.I*, (1920-1945), TTK Basımevi, Ankara, 2000, s.99.

6 A.g.e., s.14.

7 Faruk Sönmezoğlu, *Tarafların Tutum ve Analizleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 17.

8 Robert Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*, Clarendon Press, Oxford, 2002, s.24.

9 Michael, a.g.e., s. 20. İngiltere'nin Soğuk Savaş döneminin başlamasından itibaren giderek yoğunluğu artan bir dekolonizasyon sürecine girmesi, farklı zorlayıcı unsurların bir sonucuydu. İngiltere'nin içinde bulunduğu iktisadi zayıflama, iç siyasal çekişmeler ve üçüncü dünyada artan ulusçu hareketler bu gelişmelerden bazılarıydı. Bkz. Ronald Hyam, *Britain's Declining Empire: The Road to Decolonization 1918-1968*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

10 Eftal Irkıcıatal, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, (Yıl 2012/1), s. 36.

11 Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2003, s. 32.

in için *self-determinasyon*¹² hakkı talep etmiştir¹³. 22 Eylül 1953 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile Yunanistan Başbakanı Marshall Papagos arasında Atina’da gerçekleşen görüşmede Kıbrıs ile ilgili istekler karşısında Eden; İngiltere’nin Kıbrıs probleminin olmadığını ifade etmiştir¹⁴. Özellikle Makarios’un 1950’de Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi liderliğine gelmesinin ardından belirlenen strateji doğrultusunda Kıbrıs için *self-determinasyon* hakkı elde edilebilmesi için konuyu birleşmiş Milletler’in gündemine getirmek amaçlanmıştır¹⁵. 16 Ağustos 1954 tarihinde Yunan delegesinin Aralık ayında BM’ye sunduğu Kıbrıs için *self-determinasyon* ve eşit hakları da içine alan memorandum, gündeme alınmamak suretiyle olumsuz yanıt bulmuştur¹⁶. Böylece sorun uluslararası bir platforma taşınmış oluyordu.

BM’de beklenen sonucun alınamaması üzerine Kıbrıs’ta silahlı mücadelenin gerekliliğini savunan Georgios Grivas¹⁷ ve Makarios EOKA¹⁸ adlı bir örgüt kurarak İngiliz idaresine karşı şiddet eylemlerini başlatmışlardır¹⁹. Adadaki Türklerin talepleri ve Türkiye’deki resmi görüş dikkate alındığında, Enosis yerine Kıbrıs’ta İngiliz idaresinin tercih edildiği görülür²⁰.

12 *Self-determinasyon* ve *self-government* terimleri genellikle birbiriyile karıştırılan iki kavram olmasına karşın aralarında anlamlı farklar bulunmaktadır. *Self-government*, bağımsızlık söz konusu olmaksızın “özerk siyasal yönetim” sahibi olma anlamına gelirken *self-determinasyon* daha ziyade ülke içinde siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel sistemini seçebilmek demektir. Ancak, egemen bir devletin sınırları içinde yaşayan bir topluluğun hangi durumlarda *self-determinasyon* elde edebileceği ile ilgili üzerinde uzlaşılan kesin şartlardan söz etmek mümkün değildir. Bkz. Baskın Oran, “Self Determinasyon-Self Government” kutusu, Baskın Oran (Edt.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 594.

13 Süha Bölükbaşı, *The Superpowers and the Third World, Turkish American Relations and Cyprus*, Edt. Kenneth w. Thompson, White Burkett Miller Center of Public Affairs University of Virginia, 1988, s. 22.

14 *A.g.e.*, s. 27.

15 Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, Kıbrıs araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 1997, s. 121.

16 Bkz. Stephen G. Xydis, “The UN General Assembly as an Instrument of Greek Policy: Cyprus, 1954-58”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 12, No. 2, (Jan., 1968), ss.141-158.

17 EOKA’nın başta gelen liderlerinden biri olarak bilinen Albay Grivas, Kıbrıs’ta doğduktan sonra askeri eğitim için Yunanistan’a gitmiş 1950 yılında ise Enosis’i gerçekleştirmek için Kıbrıs’a geri önmüş ve EOKA’nın silahlı faaliyetlerini yönetmiştir. Bkz. Farid Mirbagheri, *Historical Dictionary of Cyprus*, The Scarecrow Press, Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth, UK, 2010, s.73.

18 **EOKA**: Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü, (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston)

19 Melek M. Fırat, “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğleri, Yay. Haz., İsmail Soysal, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s. 556. Kıbrıs’ta İngiliz egemenliğinin başladığı 1878’den itibaren İngiliz idareciler Enosis yönündeki taleplerle karşılaşmışlardır. 22 Temmuz 1878 tarihinde adanın idaresini devralmak amacıyla Kıbrıs’a gelen General Wolseley’i karşılayan Girne Piskoposu; diğer Yunan adaları örneğinde olduğu gibi Kıbrıs’ın da Yunanistan’a verilmesi talebinde bulunmuştur. Daha sonraki yıllarda İngiliz sömürge idaresini zorlayacak ve genel bir asayişsizlik durumunu yaratacak olan Enosis hareketinin kökenine ilişkin yetkin bir anlatım için bkz. Gürhan Yellice, “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XI, S.24, (Bahar, 2012), s.16.

20 Ahmet Sözen, *The Cyprus Conflict and the Negotiations*, A Political and International Law Perspective, Can Reklam, Ankara, 1998, s. 7.

Kıbrıs konusunda yaşanan siyasal gelişmeler karşısında Kıbrıs Türk toplumundan bir heyet Londra'ya gidip İngiliz Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd ve Devlet Bakanı Henry Hopkinson ile görüşerek adanın statüsünde bir değişiklik yapılmayacağı konusunda garanti aldıktan sonra benzer girişimlerde bulunmak için New York'a gitmiştir²¹. Bunun yanında, Kıbrıslı Türklerin öne gelen isimlerinden Dr. Fazıl Küçük tarafından İngiliz kabine üyelerine verilen mektupta adanın Yunanistan'a bağlanması durumunda Ortadoğu'nun kaosa sürükleneceği öne sürülerek sözü edilen dönemde Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki resmi görüşünü de teşkil edecek olan şu uyarıyı yapmıştır; "İngiltere adayı terk etmesin, terk ederse de Türkiye'ye bıraksın."²². Öte yandan, Türk devlet adamları başlangıçta "Türkiye'nin Kıbrıs diye bir sorunu yoktur" görüşünü benimserken adadaki şiddet eylemlerinin artması üzerine konunun özellikle basın aracılığıyla kitlelere mal edilmesi sonucunda "müttefikler arasında dostluk ilişkisi temelinde meselenin çözülebileceği" görüşünü vurgulamıştır²³. Türkiye'nin resmi görüşündeki bu değişimin en önemli nedeni İngiltere'nin konuyu görüşmek amacıyla Londra'da bir konferans tertip etmeye karar vermesiydi. Kıbrıs meselesinin BM'ye taşınmasının ardından konunun ciddiyetinin ayırdına varan İngiltere, bu sayede o tarihe kadar Yunan tezleriyle bilgilendirilen dünya kamuoyuna konunun bambaşka bir yönünü göstermeyi amaçlamıştır²⁴. Tarafların tezlerinin ne denli çatıştığının farkında olan İngiltere'nin bu hamlesiyle Türkiye Kıbrıs meselesinin doğrudan taraflarından biri olmuştur²⁵. İngiltere'nin Kıbrıs sorununa ilişkin geliştirdiği Türk ve Yunan görüşleri arasındaki uzlaşmazlığın dünya kamuoyuna duyurulmasına dayanantemel strateji konferansla ulaşılmak istenen sonuçlardan biri olmuştur²⁶. Çalışmanın başlığında da vurgulandığı üzere Kıbrıs Türk ve Rum cemaatlerinin temsilcilerinin dâhil edilmediği bu konferansın nihai bir çözüme ulaşmaktan ziyade soruna taraf olan ülkeler arasındaki çatışmanın boyutunu ortaya çıkarma amacına yönelik olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra, Enosis idealinde birleşen Yunan ve Kıbrıs Rum tarafının self determinasyon zemininde sürdürdükleri ve

21 Gazioğlu, a.g.e., s. 124.

22 *The Washington Post and Times Herald*, June 13, 1955. Kıbrıs'ta bir statüko değişikliği olması durumunda adanın eski sahibi olan Türkiye'ye geri verilmesi şeklinde özetlenecek olan görüş, 1955 yılından itibaren Türkiye'nin en yüksek düzeydeki yöneticileri tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Zira bu görüş, Londra Konferansı'nda Türk delegasyon heyetinin resmi söylemi olacaktır.

23 Fırat, a.g.m., s. 555. Esasen, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıs'taki Rumların hız verdikleri Enosis faaliyetleri karşısında Türkiye'nin resmi çevreleri konuya duysuz kalarak herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçınmışlardır. Ancak Türkiye'de basının kitleselleşmesinin de etkisiyle Kıbrıs meselesi kamuoyuna mal olmuş ve Türk devlet adamları uluslararası bir sorun haline alacak olan Kıbrıs Adası'na ilişkin siyasal bir tutum benimsemek durumunda kalmışlardır. Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi, SBF Yayınları, Ankara, 1963, s.19.

24 Nihat Erim, *Bildiğim, Gördüğüm Ölçülerde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1976, s. 9.

25 Sönmezoğlu, a.g.e., s. 18.

26 Anthony Eden, *Full Circle, The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden*, Cassell, London, 1960, s.397.

İngiltere'nin Ortadoğu'daki varlığını tehlikeye atan maksimalist talepler söz konusu konferansı daha başından itibaren başarısızlığa mahkum etmiştir.

1. Londra Konferansı Öncesi Gelişmeler

1955'in yaz ayları Kıbrıs konusunda çok önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan, Kıbrıs meselesini bir İngiliz-Rum meselesinden öte, uluslararası bir mesele olarak öne çıkarmak istemiştir. Bunun için de Yunanlıların hırslarını uyandırmanın yolunun onları Türklerle karşı karşıya getirmek olduğunun bilincinde olmuştur²⁷. Bu doğrultuda atılan adımlardan ilki olan konferans Anthony Eden tarafından 10 Haziran 1955 tarihinde Avam Kamarası'nda Yunanistan ve Türkiye'nin Londra'ya davet edileceği şeklinde duyurulmuştur²⁸. 30 Haziran'da Majestelerinin Hükümeti adına Türkiye ve Yunanistan'a gönderilen davetiyelerde Kıbrıs'ı da içine alan Doğu Akdeniz'in güvenliğini etkileyen hususların görüşülmesi amacıyla bir konferans tertip edildiği bildirilmiştir. İlk anda dikkatleri celb ettiği gibi, resmi davet mektubunda doğrudan Kıbrıs meselesinin görüşüleceğine yer verilmemesiyle İngiltere'nin Kıbrıs'ı bir iç mesele olarak gördüğü ortaya konulması amaçlanmıştır²⁹. Basında, İngiltere'nin Kıbrıs'ta şartları yumuşattığı şeklinde yorumlanan bu gelişme için aynı zamanda konferansın her ne kadar Doğu Akdeniz'in güvenliği gibi bir isim altında toplanacaksa da her üç ülkenin NATO üyesi olması hasebiyle ağırlıklı olarak Kıbrıs konusunun görüşüleceği yorumu yapılmıştır³⁰. Öte yandan, adadaki şiddet eylemlerinin İngiltere'yi bu konferansı düzenlemeye mecbur ettiği yönündeki görüşler³¹, EOKA örgütünün bir ölçüde amacına ulaştığının göstergesiydi. Kıbrıs sorununun salt baş ağrıtıcı bir sorun olmaktan öte ciddi siyasal krizlere yol açabilecek bir potansiyel taşıdığı da yapılan yorumlar arasındaydı. Kıbrıs'taki Rum isteklerine "asla" cevabını veren İngiltere'nin bu tutumunu değiştirmesinin önemli bir gelişme olduğunun vurgulandığı bir gazete haberinde; "zorlayıcı önlemler göz kapağı gibidir kaldırıncı her şey eski haline döner. Bu nedenle Sir Anthony Eden'in teklifini Yunan ve Türk delegeler akıllıca davranarak kabul edeceklerdir"³² yorumuna yer verilmiştir.

27 Robert Holland-Diana Markides, *The British and the Hellens, Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850-1960*, Oxford University Press, New York, 2006, s. 243.

28 *British Opinion on Cyprus*, Royal Greek Embassy, Information Service, Washington, 1956, s. 7.

29 *The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus*, [Bundan sonra TICEMC], *Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey*, London, August 29-September 7, 1955, Her Majesty's Stationary Office, London, 1956, s. 3. "Her Majesty's Government accordingly invite the Greek and Turkish Governments to send representatives to confer With them in London at an early date on political and defence questions which affect the Eastern Mediterranean, including Cyprus."

30 "Britain Soften Stands on Cyprus", *The New York Times*, July 1, 1955.

31 *The Washington Post and Times Herald*, July 1, 1955.

32 *The New York Times*, July 2, 1955.

Londra'da Kıbrıs konusunda bir konferans düzenleneceği haberini alan Makarios, bunu protesto etmiş vesorumun maskelenmek istendiğini ileri sürerek konunun BM'de görüşülmesi gerektiğini savunmuştur³³. Ancak Makarios'un bu tutumuna rağmen Yunan hükümeti, Türkiye'nin katılma kararından beş gün sonra 7 Temmuz'da konferansa resmen katılacağını bildirmiştir³⁴. Strasburg'taki Avrupa Konseyi toplantısında bulunan Türk ve Yunan delegeler ile bir görüşme yapan Harold Macmillan, tarafların konferans davetini kabul ettiklerini resmi kanallardan önce basına büyük bir memnuniyetle duyurmuştur³⁵.

Yunanistan'ın konferansa katılma kararını almasına rağmen Yunan kamuoyunda ve siyaset çevrelerinde çözüme yönelik bir anlayışın ortaya çıktığını ileri sürmek oldukça zordur. Zira İngiliz Dışişleri Bakanlığı yazışmalarına göre Atina radyosundaki bir programda konuşan ismi verilmeyen bir Başbakanlık müsteşarı, Makarios'u tepkisel tavırları nedeniyle eleştirmesine rağmen Londra Konferansı'nın temelde bir tuzak olduğunu ve Yunanistan'ın bu tuzağın üstesinden gelebileceğini ifade etmiştir. Yunan yetkili, İngiltere'nin asıl amacının Yunanistan'ın konuyu BM'ye taşımasının önüne geçmek olduğunu altını çizerek konferansa katılacak olan Yunan delegelerin özgürlük için canını hiçe sayan Kıbrıslı Rumlarla aynı ruhu taşıyacaklarını ifade etmiştir³⁶. Bu yoruma benzer bir değerlendirmeye Amerikan basınında rastlamak olasıdır. Anthony Eden'in parlamentoda ilan ettiği gibi, Yunanistan ve Türkiye'yi Londra'ya davet etmek Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu BM'de ajite etmesinin önüne geçmekle ilişkilendirilmiştir. Yunanistan'ın bu kozunu elinden almak isteyen İngiltere ilk defa kraliyet kolonisi olarak gördüğü Kıbrıs'ı ikinci ve üçüncü taraflarla görüşmeyi kabul etmiştir³⁷. Her ne kadar İngiltere'nin bu konferansta Enosis taleplerini karşılayan bir öneri getireceği beklenmese de adadaki üslerinin güvenliğini sağlamak ve siyasi tansiyonu düşürmek açısından birtakım idari düzenlemelerin yapılması konusunda tahminler yapılmaktaydı³⁸.

Konferans öncesinde dikkat çeken bir başka önemli gelişme de Kıbrıs Etnarlığı delegelerinden Zenon Rossides adıyla *Times* gazetesi editörlüğüne gönderilen mektup olmuştur. Bu mektupta, konferansın bütün eksikliklerine rağmen önemli bir gelişme olduğu ifade edilerek ancak zamanın ruhuna uygun bir şekilde self determinasyon konusunun bütün yönleriyle görüşülmesi durumunda Kıbrıs konusunda kalıcı bir çözüme ulaşılabileceğine yer verilmiştir. Doğu Akdeniz'in güvenliği için adadaki askeri faaliyetlerin devamı ve Türk azınlığın haklarının korunması noktasında self determinasyonun konferansa katılacak olan ülkelerin taraf oldukları uluslararası antlaşmalar dâhilinde tartışılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin konferansa

33 Erim, *a.g.e.*, s. 9.

34 *TTCEMC*, s. 3.

35 *The New York Times*, July 6, 1955.

36 *The National Archives (TNA), Public Record Office (PRO) Foreign Office (FO), 371/117680.*

37 *The Washington Post and Times Herald*, July 7, 1955.

38 "Compromise on Cyprus", *The Spectator*, August 18, 1955.

katılımının anlaşılacağı de mektupta yer alan görüşler arasındaydı³⁹. Konferans öncesinde kamuoyunu etkileme ve taraf ülkelerin siyasetlerini savunma amacıyla basının etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Rossides'in Times editörüne göndermiş olduğu mektupta yer alan tezlere karşılık Londra'da yaşanan Nevvar Hikmet adındaki Kıbrıslı bir iş adamı, Rossides'in mektubunu 2 Ağustos tarihinde adada kanlı terör eylemlerinin gerçekleştiği bir sırada ve Enosis lideri Makarios tarafından bu eylemlerin savunulduğu ortamda yazdığını hatırlatmıştır⁴⁰. Rossides'in Türk ve İngiliz yetkililerin uluslararası prensipler ve "zamanın ruhunu"na vakıf olmadıklarını düşünmesine rağmen konferans esnasında Türk ve İngiliz yetkililerin bu kıstaslara fazlasıyla uyacakları konusunda şüphe bulunmamaktadır. Kıbrıs'ta mevcut statükonun devamının Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye tarafından arzu edildiğine yer veren Nevvar Hikmet, İngiltere'nin adadaki egemenliğinden vazgeçmesi durumunda Türkiye'nin buna talip olacağına altını çizmiştir⁴¹.

Konferans tarihi yaklaşınca görüşmelerde uyulacak esasların belirlenmesi için bazı kararlar alınmıştır. Yunanistan'ın konferansı birinci ya da ikinci gününde terk etmesi durumunda BM'de işinin zorlaşacağı yorumuna yer verilen resmi yazışmalarda konferansın ilk gününde Kıbrıs'ın uzun bir tarihsel geçmişinin üzerinde durulacağına düşünülmesine yer verilmiştir⁴². Konferans öncesinde Yunan tarafının tavını belirlemeye çalışan İngiltere'nin Atina Büyükelçiliği, Yunanistan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos'un beraberindeki bir heyetle Londra'ya gideceği ve konferansta elde etmeyi umduğu kazanımları iç siyasette rakiplerini köşeye sıkıştırmak için kullanacağını bildirmiştir⁴³. Atina Büyükelçiliğinden Lambert'in değerlendirmelerine göre Yunanistan'ın iç siyaseti Londra Konferansı'nın gidişatına göre şekillenecektir. Zira konferansın başarısız olması durumunda Stephanopoulos, Başbakan Papagos'un uzlaşmaz direktiflerini suçlayarak işin içinden sıyrılmaya çalışacak, ancak bir başarı elde edilmesi durumunda da kendine pay çıkarıp bu durumu iç siyasette kullanacaktır⁴⁴. Bu rapora göre, ileride Kıbrıslı Türkler için siyasi bir kazanım doğuracak olan Türkiye'nin konferansa katılımını kabullenmişe benzeyen Stephanopoulos, Lozan Antlaşması'na aykırı bir şekilde Türkiye'nin söz hakkına sahip olmak yönündeki isteklerine de karşı çıkacaktır⁴⁵.

39 *The Times*, 4 August 1955.

40 Londra Konferansı öncesinde Kıbrıs'ta şiddet eylemleri tırmanışa geçmiştir. Yunan hükümetinin EOKA örgütüne örtülü e açık desteği dolayısıyla uyarılması gerektiğine dikkat çekilen bir haberde Atina radyosunun şiddet eylemlerini aleni bir şekilde savunduğuna yer verilmiş ve Kıbrıs'taki müftünün eğer şiddet eylemleri Türklere yönelirse Türklerin de kendilerini savunma pozisyonu alacaklarını bildirmiştir. Öte yandan Kıbrıs'a gemilerle silah taşındığı bilgisi endişeleri daha da arttırmıştır. *The Observer*, June 26 1955.

41 *The Times*, August 8, 1955.

42 TNA FO 371/117680, *Arrangements for Cyprus Conference*, August 11, 1955.

43 TNA FO, 371/117680, *From Athens to Foreign Office*, August 10, 1955.

44 TNA FO, 371/117680, *From Athens to Foreign Office*, August 10, 1955.

45 TNA FO, 371/117680, *From Athens to Foreign Office*, August 10, 1955.

İngiltere'nin Atina Büyükelçiliği tarafından konferans öncesinde dışişleri bakanlığına gönderilen ve Yunan delegasyonunun genel durumunu içeren istihbari içerikteki telgrafına cevaben konferansta izlenecek olan taktiğin ayrıntıları iletilmiştir. Buna göre, yaklaşık olarak üç gün sürmesi beklenen açılış konuşmalarından sonra tepkilerin gidişatına göre oturumlarda bir ertelemeye gidilerek görüşmelerin ikinci haftaya sarkması sağlanacak, bu sayede de yeni taktikler için zaman kazanılacaktır. Öte yandan, İngiltere Dışişleri Bakanı Harold Macmillan'ın açılış konuşmasından hemen sonra söz hakkının Yunan delegesi Stephanopoulos'a verileceğinin ve bu hareketin Yunan temsilcisine bir üstünlük sağlayacağını kendisine iletilmesi istenmiştir⁴⁶. Konferanstaki görüşmelerin gizli kalması yönündeki Yunan görüşünü yorumlayan İngiliz diplomatlarına göre; Yunan delegasyonunun bu tutumunun konferansın kesintiye uğramasını öngörmeleri durumunda görüşmelerde takındıkları tutumun ne denli uzlaşmaz olduğunu gizlemeyi hedeflemeye dönüktür⁴⁷. Bununla birlikte, İngiliz yetkililer görüşmelerin basına kapalı ve gizli yapılmasıyla beraber oturumların sonunda üzerinde uzlaşılan bildirimlerin basına dağıtılabileceğini düşünmüşlerdir⁴⁸. Delegasyonlar arasında bir basın-propaganda savaşı yaşanmaması adına bu kararın alındığı anlaşılmaktadır⁴⁹.

Konferans'ta tarafların oturumlar sırasındaki durumu ile ilgili belirlenen prosedür konusunda bilgilendirilen Türkiye Büyükelçiliğinden Türk yetkililere açılış oturumunun genel konuşmalarla geçeceği konusunda bilgi verilmesi istenmiştir. Bunun yanında, açılış oturumunda son söz hakkının Türk delegasyonuna verileceği için bu sebeple kesinlikle gücünmemeleri gerektiği çünkü bu durumun kendilerine hatırı sayılır bir taktik üstünlük kazandıracağı da iletilen bilgiler arasındaydı⁵⁰. Görüldüğü gibi, İngiliz diplomatlar her iki tarafı da idare etmenin çaresini bulmakta güçlük çekmemişlerdir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından Ankara Büyükelçiliğine gönderilen ve Türk delegasyonuna taktikler içeren telgrafta son derece profesyonel bir yaklaşım görülmektedir. Türk tarafının konferansta kararlı ve planlı bir tutum izlemesi konusunda kendilerine daha önce verilen bilginin aynı şekilde öğütlediği bu telgrafta, konferansın ilk başlarında ortamın gerginliğe doğru kaymasının önüne geçilerek Yunan tarafının tepkisel bir tutum sergilemesinin engelleneceği, ancak Türk tarafının özde katı ve tonlamada ise provakatif olmayan bir taktik izlemesi gerektiği bildirilmiştir⁵¹. Türk delegasyonuna verilecek işaretlerle en azından konferansın ilk birkaç gününde harareti yükseltmemeleri gerektiği salık verilecektir⁵². Üzerinde önemle durulan bir diğer husus da Türk tarafının konferansın başlarında gereksiz bir tartışmaya girmemeleri gerektiğiydi⁵³.

46 TNA FO, 371/117680, *Secret, addressed to Athens, August 20, 1955.*

47 *The Washington Post and Times Herald, August 27, 1955.*

48 TNA FO, 371/117680, *Secret, addressed to Athens, August 20, 1955.*

49 TNA FO, 371/117681, *Brief For Secretary of State's Conversations With Greek and Turkish Foreign Ministers, August 27, 1955.*

50 TNA FO, 371/117680, *From Foreign Office to Ankara, August 20, 1955.*

51 TNA FO, 371/117680, *From Foreign Office to Ankara, August 20, 1955.*

52 TNA FO, 371/117681, *Secret, Cyprus Conference: Tactics, August 16, 1955.*

53 TNA FO, 371/117680, *From Foreign Office to Ankara, August 20, 1955.*

Kıbrıs Rum toplumunun konferans ile ilgili kötümser bir bekleyiş içinde olduğuna yer verilen bir raporda Yunanistan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos'un konferanstan kesin bir başarı ile dönme konusunda oldukça kararlı bir görüntü çizdiğine dikkat çekilmiştir. Daha önce de değinildiği gibi, bu muhtemel başarıyı iç siyasette Papagos'a karşı bir kazanım olarak değerlendirmek isteyen Stephanopoulos yine de ılımlı bir tutum takip edecektir. Ancak Stephanopoulos'un bu ılımlılığı bir avantaj olarak kullanacağı ve nihayetinde başbakan olmak için bu konferansı kullanacağı da verilen bilgiler arasındaydı⁵⁴. Konferans'ın ilk oturumundan itibaren *self-determinasyon* konusunu gündeme getirme konusunda yoğun bir baskı altında olan Stephanopoulos'un bir biçimde rahatlatılarak istemediği ölçüde bir uzlaşmazlığa sürüklenmesinin önlenmesi İngiliz delegasyonunun yardımıyla mümkün olacaktır. Bununla birlikte, Konferansın Türk ve İngiliz delegeleri tarafından yönetildiği izleniminin verilmesi de Yunanlıları kötümserliğe sevk edeceğinden bu tür bir yaklaşımdan kaçınılması istenmektedir⁵⁵. Makarios'un konferansı takip etmek bahanesiyle Londra'ya gitmesi Yunan delegeleri üzerinde kötü bir etki bırakacak, ancak büyük bir ihtimalle Makarios'un gururu onu Londra'ya gitmekten alıkoyacaktır. İngiltere'nin Atina Büyükelçiliğinin elde ettiği özel bir bilgiye göre; Stephanopoulos'un en büyük korkusu Türk tarafının konferansa katılımını kabullenmesi ile ilgili olacaktır. Dışişlerine iletilen bir öneride, konferansın ilk oturumlarında savunma konusu gündeme getirilirse Türkiye'nin bu konunun dışında tutulamayacağı hususu daha iyi anlaşılacaktır⁵⁶. Görüldüğü gibi, İngiltere bahse konu olan konferansın savunma stratejisi temelinde yürümesi için daha başından itibaren hazırlıklar yapmıştır. Zira konferans tarihi yaklaştıkça İngiltere'nin adaya asker sevkiyatında bir artış olmuş ve bu durum basında da yer aldığı şekliyle adadaki sol eğilimli Rumların bu konferansı bir kandırmaca şeklinde değerlendirmelerine yol açmıştır⁵⁷.

Yapılan hazırlıklar sonucunda konferansın 29 Ağustos günü öğleden sonra Lancaster House'ta toplanmasına karar verilmiştir. Konferansın resmi dili İngilizce ve Fransızca olarak belirlenmiş ve İngiliz delegasyonunda kimlerin yer alacağı ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır⁵⁸. Londra'ya hareket edecek olan Türk delegasyon heyetinde şu isimler yer almaktaydı: Dışişleri Bakanı Zorlu'ya ek olarak Savunma Bakanı Ethem Menderes, Genelkurmay İkinci Başkanı Rüştü Erdelhun, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi, Bonn Büyükelçisi S. H. Ürgüplü, Atina Konsolosu M. Settar İlksel, Dışişleri Bakanlığı İkinci Sekreteri M. Orhan Eralp, Dışişleri Bakanlığı genel müdürlerinden M. Mahmut Dikerdem, Londra Maslahatgüzarı M. Berkel ve Genelkurmay Başkanlığından ismi henüz

54 TNA FO, 371/117681, *Secret, Cyprus Conference: Tactics*, August 16, 1955.

55 TNA FO, 371/117680, *From H.M. Ambassador, Athens to Foreign Office*, August 11, 1955.

56 TNA FO, 371/117680, *From H.M. Ambassador, Athens to Foreign Office*, August 11, 1955.

57 *The Washington Post and Times Herald*, August 30, 1955.

58 TNA FO, 371/117681, *Addressed to Athens*, August 7, 1955.

bildirilmeyen bir subayşeklinde sıralanmıştır⁵⁹. Konferansın resmi dilinin İngilizce ve Fransızca olmasının Türkiye'de olumlu karşılandığını bildiren İngiliz elçilik yetkilisi, Orhan Eralp'ın iyi derecede İngilizce konuşabildiğini ve konferans sekreteriyasının kendilerine Fransızca için bir tercüman atarsa bundan memnuniyet duyacaklarını bildirmiştir. Öte yandan, Türk delegasyonunun 25 ya da 26 Aralık'ta Londra'ya varacağı da aktarılan bilgiler arasındaydı⁶⁰. Konferansı takip etmek üzere Türkiye'den önemli gazeteciler de Londra'ya hareket edeceklerdi. Kıbrıs'ta İngiltere'nin Türkleri ikinci plana atan politikalarını eleştiren Ahmet Emin Yalman ile birlikte; Haluk Durukal (Cumhuriyet), Safer Yelmas (Yeni Sabah), Sami Kohen (Milliyet) ve Semih Tugrul (Tercüman) Londra'ya hareket edecek olan gazeteciler arasındaydı⁶¹.

Konferans henüz başlamadan tarafların talepleri basına sızmıştır. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye dışişleri bakanlarının konferans öncesinde yapmış oldukları toplantı sonrasında basında yer alan haberlere göre Yunanistan *self-determinasyon* üzerinde ısrar edecek, İngiltere ise Süveyş kanalındaki varlığını sonlandırdıktan sonra Kıbrıs konusunda tavizkar bir tutumdan kaçınacaktır⁶². Burada altı çizilmesi gereken önemli bir husus da Dışişleri Bakanı Zorlu tarafından Başbakanlığa gönderilen 28 Ağustos tarihli telgraftır. Zira bu telgrafta Zorlu, Macmillan ile yapmış olduğu görüşmenin ayrıntılarını vermektedir. Oldukça kötümser ifadelerle yer veren Zorlu, İngiltere'nin Yunanistan'a taviz vermeye meyilli olduğunu belirtmiş ve bilindiği gibi telgrafın son cümlesinde yer verdiği; "Tarafı devletlerinden bu hususta ilgililere verilecek emirlerin pek faydeli olacağını saygılarımızla arz ederiz" şeklindeki sözler 6/7 Eylül olaylarının başlatılması için bir işaret olarak yorumlanmıştır⁶³.

2. Konferansta Tarafların Tutumları ve Uyuşmayan Tezler

Taraf devletlerin delegelerinin Londra'ya varması ve görüşmelerde takip edilecek olan prosedürün kararlaştırılmasından sonra 29 Ağustos günü öğleden sonra Lancaster House'ta Harold Macmillan'ın açılış konuşmasıyla Londra Konferansı resmen başlamıştır. Daha önce de değinildiği gibi, İngiltere'nin konferanstaki stratejisi, görüşmeleri ilk etapta genel geçer konular etrafında dolandırarak zaman kazanmak ve en azından konferansın ilk üç gününü sorunsuz bir şekilde atlatmaktır. Gerçekten de Macmillan'ın açılış konuşması konferansa katılan her üç devletin de NATO için büyük bir önem taşıdığı yönündeki yuvarlak cümlelerden ve iyi niyet beyanından ibaretti⁶⁴. İlk günün ikinci oturumunda da benzer sözlerle Türkiye ve Yunanistan'ın antikomünizm

59 TNA FO, 371/117681, From Ankara to Foreign Office, August 19, 1955.

60 TNA FO, 371/117681, From Ankara to Foreign Office, August 19, 1955.

61 TNA FO, 371/117681, From Ankara to Foreign Office, August 27, 1955.

62 The New York Times, August 28, 1955.

63 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA), Fon Kodu: 010.090.109.340.4.5.

64 TTCEMC, s. 3-4.

konusundaki değerli çalışmalarından bahseden Macmillan, konferansa katıldıkları için her iki ülkeyi tebrik etmiştir⁶⁵. Bu sırada konferansın daimi başkanı olarak Harold Macmillan ismi üzerinde uzlaşmış ve konferans ertesi gün devam etmek üzere bu oturum sonlandırılmıştır⁶⁶. Bu arada İngiltere’de yaşayan Kıbrıslı Rumlardan oluşan 35 bin kişilik bir grup Enosis yanlısı bir miting düzenleyerek görüşmeler üzerinde etki bırakmak istemiş ve Kıbrıs Türk toplumundan da bazı temsilciler görüşmeleri takip etmek üzere Londra’ya gitmiştir⁶⁷.

30 Ağustos günkü oturumda açılış konuşmasını yapan Macmillan, Majestelerinin Hükümeti adına taraf devletleri selamlayarak normal koşullarda tartışmalı bir mesele için taraf devletlerin bu şekilde davalı-davacı ilişkisi içinde olmalarının hiçbir şekilde arzu edilmediğini ifade etmiştir⁶⁸. Macmillan ‘ın konuşmasının dikkat çeken en önemli kısmı normal koşullarda Majestelerinin Hükümetinin bir iç mesele için başka ülkelerin müdahalesine sıcak bakmadığı ve İngiliz Uluslar Topluluğu’nun bir parçasının durumunu başka devletlerle görüşmeme prensibinin çok katı bir şekilde ortada durduğunu hatırlattığı cümleleriydi⁶⁹. Bu sözlerle çok açık bir şekilde Kıbrıs konusunda Yunanistan’ın tezlerine karşı bir tavır sergilenmiştir. Bu konferansla Majestelerinin Hükümetinin temel prensiplerinden ödün verdiğinin anlaşılması gerektiğini vurgulayan Macmillan, Kıbrıs’ta ortaya çıkan görüş ayrılığının bir uzlaşmayla giderilerek Doğu Akdeniz’in savunulmasının garanti altına alınacağı şeklindeki yorumuyla sorunun başka bir boyutunu ön plana çıkarmıştır⁷⁰.

Konferansın ikinci gününde oturum başkanı olarak uzun bir açılış konuşması yapan Macmillan, Kıbrıs’ın uzun tarihsel geçmişiyle konuşmasına başlamıştır. Kıbrıs’ta tarihöncesi devirlerde Helen kültürünün yayılmaya başladığına değinen Macmillan, Kıbrıs’ta Latin İmparatorluğunu kuran Lusignan Hanedanının Batı etkisini adaya taşıdığından dem vurarak İngiltere’nin Kıbrıs’taki varlığını meşrulaştıran ilk düzenleme olan 1878 Konvansiyonunun öneminden bahsetmiştir⁷¹. Lozan Antlaşmasının ilgili maddelerinin Kıbrıs’ı İngiliz hâkimiyetine soktuğuna değinen Macmillan, konuşmasının ilerleyen bölümlerinde ağırlıklı olarak Bağdat Paketi ve NATO kapsamında Kıbrıs’ı da içine alan Doğu Akdeniz’in savunulması konusuna değinmiştir. Bu anlamda Türkiye’nin ve Yunanistan’ın NATO savunma sistemi içerisindeki tartışmasız önemine vurgu yapan Macmillan, konunun bir savunma ve strateji mantığı içerisinde ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmuştur⁷². Ayrıca, Kıbrıs’ın

65 TNA FO, 371/117681, *Text of Agreed Communique Issued at 7.0. p.m. August 30, 1955.*

66 TTCEMC, s. 3-4.

67 Benjamin Welles, “Secrecy Pledged in Cyprus Talks”, *The New York Times*, August 30, 1955.

68 TTCEMC, s. 6.

69 TTCEMC, s. 7.

70 TTCEMC, s. 7.

71 TTCEMC, s. 8.

72 TTCEMC, s. 9.

mevcut siyasal durumunu değerlendiren Macmillan, kendisinin Londra Konferansı'nda Kıbrıs'ın resmi temsilcisi olduğuna vurgu yaparak gelinen süreçte Kıbrıs'ta *self-government* şeklinde bir siyasal yapı oluşmadıysa bunun Majestelerinin Hükümetinin sorumluluğunda olmadığını belirtmiştir. Dünyanın birçok bölgesinde bu alanda sanatsal ve siyasal gelişmeler yaşanmasına karşın Kıbrıs'ta bu yöndeki gelişmelerin ortaya çıkmamasında Kıbrıslıların da hatası olduğunun altını çizen Macmillan suçlayıcı bir dille adadaki terör eylemlerine değinerek eylemlerin arkasındaki güçler için ağır ifadeler kullanmıştır⁷³.

Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Stephanopoulos'un 31 Ağustos günü yapmış olduğu konuşmaya bakıldığında, İngiltere ve Türkiye'nin istisnasız bir şekilde karşı oldukları Enosis temelindeki isteklerin açıkça ifade edilmesinden ziyade, örtük bir şekilde meselenin Kıbrıs'ta yaşayan insanların kendi kaderlerini tayin etmelerinin sağlanmaya çalışıldığı izleniminin sergilendiği kendini belli etmektedir. Yunanistan'ın katiyen Kıbrıs'ı kendi topraklarına katmak gibi bir amacının olmadığını ifade eden Stephanopoulos, Kıbrıs halkının kararlarına saygı duymak gerektiğini vurgulamıştır⁷⁴. Kıbrıs'taki Rum ve Türk nüfusunun oransal olarak düşünüldüğünde Stephanopoulos'un sözlerinin ne anlama geldiği ve bu yöne bir karar varmanın doğuracağı sonucun ne olacağı kuşkuyla yer vermeyecek bir kesinlik taşımaktaydı. Stephanopoulos'un sözlerinin en önemli kısmı, önceki günkü oturumda Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir iç meselesi olduğunu ifade eden Macmillan'ın sözlerinin değerlendirilmesiydi. Kıbrıs'ta bir egemenlik sorunu olduğunu belirten Yunan diplomat Kıbrıslılara verilen self-determinasyon sözlerinin tutulmadığına dikkat çekerek self-determinasyona geçilmesi sayesinde İngiltere'nin adadaki üslerinin daha güvende olacağını vurgulamıştır⁷⁵. Türkiye'nin de bu durumdan faydalanabileceğini aktaran Stephanopoulos, self determinasyon sayesinde adada yaşayan Türkler de azınlık haklarından faydalanarak eğitim ve kültürel açıdan gelişme şansı yakalayacaklarını iddia etmiştir. Son olarak Kıbrıs meselesinin Yunanistan tarafından ayyuka çıkarıldığı iddialarını yalanlayan Yunan diplomat Kıbrıs halkının bu meseleye özgürlük bağlamında baktığını ve bunun da ancak esaslı ve uluslararası güvenceye sahip bir self determinasyon ile mümkün olabileceğini savunmuştur⁷⁶.

Türkiye'nin Londra Konferansındaki delegasyon başkanı Zorlu'nun 1 Eylül'de yapmış olduğu konuşmada üzerinde ağırlıklı olarak durulan husus Türkiye'nin Kıbrıs ile olan sıkı bağlarının tarihin hiçbir döneminde gevşemediğiydi. Her ne kadar adada 100 bin gibi azınlık olarak tarif edilebilecek bir Türk nüfusu bulunsa da Zorlu'ya göre Türkiye'deki 24 milyon Türkün ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan 300 bin Kıbrıslının bu sayıya dâhil

73 TTCEMC, s. 13.

74 TTCEMC, s. 14.

75 TTCEMC, s. 15.

76 TTCEMC, s. 18.

edilmesi gerekmektedir⁷⁷. Aynı şekilde nüfus oranlarına göre tartışmalı bölgelerin geleceğine karar vermek uluslararası hukuk açısından sakıncalı bir durum teşkil etmektedir. Bunun en güzel örneği olarak Lozan Konferansı'nı gösteren Zorlu, Batı Trakya'da nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturmasına rağmen burada self determinasyon konusu gündeme geldiğinde Elefterios Venizelos'un bunun her zaman en iyi yol olmadığını savunduğunu hatırlatmıştır⁷⁸. Bunun yanında, İsveç ve Finlandiya arasında bir sınır sorunu haline gelen Aland Adalarında nüfusun çoğunluğu İsveçli olmasına karşın BM'de bu adaların Finlandiya'ya ait olduğu kararının alınmasını örnek olarak veren Zorlu, Yunanistan'ın tezlerini çürütme yoluna gitmiştir⁷⁹. Kaldı ki, coğrafi, ekonomik, tarihsel ve hatta iklim açısından Kıbrıs'ın Türkiye'nin bir devamı olduğunu vurgulayan Zorlu tarihin bazı dönemlerinde Türkiye'nin Kıbrıs ile olan ilişkisi kesintiye uğradıysa da ortaya çıkan yeni gelişmeler sonucunda Türkiye'nin adaya olan ilgisinin yeniden uyanmasından daha doğal bir şey olamazdı⁸⁰. Öte yandan, Lozan Antlaşmasınının 16, 20 ve 21. Maddelerinde yer alan hükümler tamamıyla İngiltere ve Türkiye arasında akdolunduğu için üçüncü bir ülkenin Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili müdahil olmaya hakkı yoktur⁸¹. Dolayısıyla adada yeni bir *de jure* durumun oluşması Türkiye açısından asla kabullenemez. Zorlu, görüşlerini temellendirmek adına uluslararası hukuk uzmanı Franchille'den bir alıntı yapmıştır. Buna göre; iyi düşünülmemiş, her yönüyle anlaşılmamış bir öz yönetim uluslararası kriz ve bölgesel gerginliklere yol açacaktır. Aynı şekilde devletlerin küçülmesi dünya ölçeğinde olumsuz bir örnek olacaktır. Devletler komşularının kolonisi ve illeri haline gelecektir. Bununla birlikte kulağa hoş gelen ve masum bir uygulama gibi görünen self determinasyon dünya ölçeğinde devrimci hareketlere ivme kazandıracak ve anarşinin yaygınlık kazanmasına yol açacaktır⁸². Zorlu, düşüncelerini uluslararası hukuk teorisyenlerinden örnekler vererek güçlendirmeye çalışmış ve self determinasyonun tek doğru olmadığını savunmuştur. Zorlu'nun meseleye bu açıdan yaklaşması, Stephanopoulos'u oldukça şaşırtmıştır. Zira Yunan delegasyonu Türkiye'nin Kıbrıs sorununu egemenlik yetkisi bağlamında ele alabileceğine ihtimal vermemiştir⁸³. Öte yandan 3 Eylül'de Türk basınına bir demeç veren Zorlu; *Bir konferansın muvaffak olabilmesi için onun bir uzlaşma ile bitmiş olması şart değildir. Çünkü bu konferansta İngiltere ve Türkiye gibi iki hak sahibi ile Yunanistan gibi haksız bir sebeple ortaya çıkan bir memleket vardır* şeklindeki ifadeleriyle konferansız sonuçsuz bir şekilde biteceğinin işaretini vermiştir⁸⁴.

77 Zafer, 2 Eylül 1955.

78 TTCEMC, s. 18.

79 TNA FO, 371/117648, Statement by the Turkish Foreign Minister, 11 a.m. September 1, 1955.

80 TTCEMC, s. 18.

81 TNA FO, 371/117648, Statement by the Turkish Foreign Minister, 11 a.m. September 1, 1955.

82 TNA FO, 371/117648, Statement by the Turkish Foreign Minister, 11 a.m. September 1, 1955.

83 Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yayınevi, Ankara, 1990, s.109.

84 Zafer, 4 Eylül 1955.

Zorlu'nun konferanstaki konuşmasını değerlendiren İngiliz yetkililer, Türk tarafının söylemde uzlaşmaz, ancak esasta ılımlı olduğunu aktarmışlardır. Zorlu'nun sadece self determinasyona değil, aynı zamanda *self government* fikrine de karşı durduğunun ifade edildiği bir yazışmada mevcut durum itibariyle her üç tarafın da farklı bir pozisyonda olduğu belirtilmiştir⁸⁵. Bu durumda olası bir it dalaşının önlenmesi için çaba sarf etmek gerektiğinin altı çizilerek konferansın sonuçsuz bir şekilde dağılmasının İngiltere'nin elini BM'de güçlendireceği ve durumu parlamentoya karşı daha rahat savunabilecekleri yorumu yapılmıştır⁸⁶. Öte yandan Amerikan Merkezi İstihbarat Örgütü'nün kayıtlarına göre; Zorlu'nun açıklaması, esasında Londra Konferansı'nı çıkmaza sürükleyen bir etki yaratmıştır. *Konferansın kesilmesinin eli kulağında* bilgisini paylaşan ABD'li istihbarat kaynakları, bu durumun NATO ve Balkan ittifakı temelinde Türk-Yunan ilişkilerini uzun vadede tahrip edeceğine ve özellikle Yunanistan'da milliyetçi duyguların yükselişe geçeceğine yer vermişlerdir⁸⁷.

1 Eylül 1955 günü tarafların üzerinde uzlaştığı ve basına verilen metinde özet olarak; *tarihsel açıdan üç ülkeye de bölge barışının sağlanması için büyük sorumluluklar düşmektedir. Kuzey Atlantik ve Doğu Akdeniz'in güvenliği için Kıbrıs Adası büyük bir öneme sahiptir ve İngiltere'nin bölgedeki faaliyetleri için adanın bütününe hâkim bir üs sahibi olması elzemdir. Kıbrıs Adası tamamen Kraliçenin egemenliği ve sorumluluğu altındadır. Muhtariyet yönetimi ilk amacımız olmalıdır. Britanya hükümeti ne Kıbrıs konusunda ne çıkar ve sorumluluklarını ne de Kıbrıs halkı nezdindeki güvenini kaybetmeye niyetlidir* ifadeleri yer almış ve Türk ve Yunan temsilcilerin konuşmalarından pasajlar aktarılmıştır⁸⁸. Bu oturumun sonlanması üzerine konferansa Salı gününe kadar ara verilmesi kararlaştırılmıştır⁸⁹.

Basına verilen metinde yer alan *self government* (özerk siyasal yönetim) formülü İngiltere'nin ada ile ilgili yapmayı düşündüğü değişikliğin ilanı niteliğindedir. Nitekim Harold Macmillan, bu değişiklik iradesini 6 Eylül günkü oturumda açıkça ifade edecektir. Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un da katıldığı bu oturumda İngiltere'nin adaya özerk bir yönetim getirecek olan *self government* teklifini sunmuştur. Lennox Boyd'un bu alandaki tecrübelerine vurgu yapan Harold Macmillan Türkiye ve İngiltere'nin kabul etmeleri durumunda adada demokratik bir yönetim kurmayı planladıklarını ifade ederek mevcut uluslararası gerekliliklerin Kıbrıs'ta anayasalı özerk bir yönetimi gerekli kıldığını belirtmiştir. Macmillan göre; Liberal bir anayasanın geliştirilmesi için

85 Self government fikri Türkiye ve Yunanistan açısından da kabul edilen bir öneri olmamıştır. Türkiye, İngiltere'den beklediği garantileri alamadığı için, Yunanistan ise paradoksal olarak bu teklifin Enosis ile bağdaşmadığı gerekçesiyle *self government* formülüne sıcak bakmamıştır. Cihat Göktepe, *British Foreign Policy Towards Turkey, 1959-1965*, Routledge, New York, 2012, s. 61.

86 TNA FO, 371/117648, *Minute to Prime Minister from Secretary of State*, RG1085/2.

87 *General CIA Records, (CREST), RDP79R00890A000600040029-6*, Imminent Break-Up of Cyprus Talks, September 1, 1955.

88 TTCEMC, s. 27-28.

89 *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1955; *Zafer*, 3 Eylül 1955.

İngiliz yönetimi elinden geleni yapacaktır. Öte yandan, Kıbrıs'a iç işlerinde geniş bir yönetim alanı tanıyan bu anayasanın yanında İngiliz yönetimi güvenlik, dış politika ve savunma gibi konularda tecrübelerini ortaya koyacaktır. İngiltere'nin önerisine göre Kıbrıs'ın bütün yönetim aygıtları Kıbrıslı bakanlara geçecek ve bu bakanlar meclise karşı sorumlu olacak şekilde konumlanmalıdır⁹⁰. Ancak dış politika, savunma kamu güvenliği gibi konularbu meclisin sorumluluğunda olmayacaktır. Tıpkı Londra Konferansı'nda olduğu gibi taraflar bir anayasa taslağı için toplanacak ve oluşturulacak komisyon Kıbrıs'ın anayasal sorunlarını çözüme görevini üstlenecektir⁹¹.

Macmillan'ın teklifinin Türkiye ve Yunanistan tarafından reddedilmesi sürpriz olmamıştır. Teklif üzerine söz alan Stephanopoulos, Kıbrıslıların içinde yer almadıkları bir anayasa komisyonunun demokratik bir nitelik taşımayacağını belirtmiş ve ikinci olarak İngiliz sisteminin Commonwealth'a dâhil olan bazı yerlerde uyguladığı self determinasyon yönetiminin neden Kıbrıs'ta uygulanamayacağı noktasında itirazlarını ifade ederek her ne kadar sunulan öneriyi kabul etmeyeceklerse de çözüm taslağı için şükranlarını sunmuştur⁹².

Macmillan'ın açıklamalarına karşı söz alan Zorlu'nun; *İngiltere şu anda ya da gelecekte Kıbrıs'ta egemenliğin devrini düşünmekte midir?* sorusuna karşılık Macmillan, İngiltere'nin oldukça akılcı bir devlet olduğunu ve olayları gördükleri gibi algıladığını ifade ettikten sonra dünyada hiçbir şeyin olduğu gibi devam etmediğini açıklayarak bu durumu en iyi binlerce yıldır birçok defa sınır değişikliklerine uğrayan Akdeniz'e kıyısı olan devletlerin bildiği cevabını vermiştir. *"Bu nedenle bizler uzak geçmiş göremediğimiz için Kıbrıs'ta tek yönlü olarak sorumluluk ve güven esasına dayalı rolümüzü terk edemeyiz. 30 Ağustos'taki oturumda yapmış olduğum açıklama doğrultusunda kesin olarak söyleyebilirim ki İngiltere yakın gelecekte böyle bir değişiklik düşünmemektedir."* Zorlu'nun ikinci sorusu da şu şekilde olmuştur: *"eğer İngiltere adadaki egemenliğini sürdüreceyse, ileride bağımsızlığa yol açacak ya da adanın yönetimini başka bir ülkeye devredecek şartları hazırlayacak self determinasyonu kabul edecek mi?"*. Macmillan bu soruya da şu şekilde cevap vermiştir: *"sanırım buna yeterince cevap verdim Mr. Zorlu, self determinasyonu kabul etmiyoruz. Bize göre coğrafi, tarihi, geleneksel stratejik veya başka nedenlerle istisnalar dikkate alınabilir. (kabul edilmemesinde)"*⁹³. Zorlu'nun bu teklife karşı sergilediği katı tutum İngiliz diplomatik yazışmalarında da mevzu bahis edilmiştir. İngiltere'nin Washington Büyükelçiliğine konferansın gidişatı ile ilgili gönderilen belgede Zorlu'nun düşüncelerini temellendirdiği coğrafi ve

90 Yapılan öneriyi göre, bakanların kendi aralarında seçecekleri bir başbakan valinin uygun görmesi halinde görev yapabilecekti. Ayrıca, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın temsilcilerinin yer alacağı bir anayasa komisyonu hem adanın anayasal sorunlarını çözecek hem de Kıbrıs'ta çözülemeyen sorunlar için öneriler getirecektir. Bkz. TNA FO, 371/117657, Addressed to Cairo, September 13, 1955.

91 TTCEMC, s. 29.

92 TTCEMC, s. 29.

93 TTCEMC, s. 36.

tarihsel zorunlulukların kendisini katı, sabit ve değişmez bir tutum takınmaya zorladığına yer verilmiştir⁹⁴.

İngiltere'nin self government teklifine Yunan delegasyonu cevabını 7 Eylül günü vermiştir. Teklifin değerlendirildiği cevap metninde İngiltere'nin Kıbrıs halkına ayrımcılık uyguladığına yer verilmiş, ancak bu teklifin Yunan Hükümetine danışılacağı belirtilerek Yunanistan'ın müttefikleriyle olan işbirliğine devam edeceği vurgulanmıştır⁹⁵. Türk Hükümeti adına söz alan Zorlu, Kıbrıs'ın statükosunda yapılacak olan bir değişikliğin ortaya yepyeni bir sorun çıkaracağını dile getirmiştir. İngiltere'nin self government teklifini bir şartla kabul edebileceğini ifade eden Zorlu, ancak Yunanistan'ın self determinasyon teklifini geri çekmesi durumunda bir ön antlaşma imzalanabileceğini ifade etmiştir⁹⁶. Aksi halde self government sistemine geçilmesi self determinasyon için bir ön aşamadan başka bir şey olmayacaktır⁹⁷. Türkiye'nin İngiltere'nin sunduğu teklife sıcak bakmamasını çeşitli yönlerden açıklayan Zorlu, konuşmasında İngiltere'nin fedakâr tutumunu takdir eden ifadelere çok fazla yer vermiştir. Zorlu'ya göre her ne kadar bu konferansta taraflar bir çözüm planı üzerinde anlaşamadıysalar da soruna dair kendi tutumlarını samimi bir şekilde ifade etmiş olmaları kayda değer bir gelişme olmuştur⁹⁸.

6 Eylül günü Selanik'teki Türkiye Konsolosluğuna bomba atıldığı haberinin İstanbul'a ulaşması ve akabinde başlayan gösterilerin de etkisiyle Londra Konferansı herhangi bir sonuca varılmadan sona ermiştir. 7 Eylül'de basına verilen bildiriye göre 29 Ağustos'tan beri devam eden konferans askıya alınmıştır⁹⁹. Olayın duyulmasının hemen ardından Yunanistan Dışişleri Bakanı yalananlar için özür dilerken Fatin Rüştü Zorlu da konferans süresince Yuann delegasyonunun izlediği uzlaşmaz ve kışkırtıcı tutumun bu saldırıları doğurduğu gerekçesiyle Yunanlıları suçlamıştır¹⁰⁰. 6-7 Eylül olaylarının sonuçları itibarıyla yapılan değerlendirmelere göre farklı yönde yorumlara rastlamak mümkündür. Fatin Rüştü Zorlu'nun 28 Ağustos'ta Londra'dan göndermiş olduğu telgrafta yer alan ifadelerin yanı sıra, Demokrat Parti meclis grup toplantısında kendisine yöneltilen bir soruya karşılık olarak: *Hadiseler sırasında ben Londra'da idim. Bu hadiseler beni oldukça takviye etti* şeklinde bir cevap verdiği yönündeki aktarım, Türkiye'nin 6-7 Eylül olaylarındaki sorumluluğu için muhtelif kanıtlardan sayılmıştır¹⁰¹. Öte yandan, iddia edildiğine göre Türk hükümetince planlanan bu saldırıların Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde belli hakları

94 TNA FO, 371/117648, *From Foreign Office to Washington, September 6, 1955.*

95 TNA FO, 371/117648, *The Reply of the Greek Delegation to the Proposals of Her Majesty's Government Concerning Cyprus, September 7, 1955.*

96 TNA FO, 371/117648, *The Reply of the Turkish Delegation to the Proposals of Her Majesty's Government Concerning Cyprus, September 7, 1955.*

97 TTCEMC, s. 38.

98 TTCEMC, s. 38.

99 TTCEMC, s. 38.

100 Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınevi, Çev. Bahar Şahin, İstanbul, 2010, s.199.

101 M. Hulusi Dosdoğru, *6/7Eylül Olayları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s.202.

olduğunu hem Yunanlılara hem de İngilizlere göstereceği, dolayısıyla Zorlu'nun müzakerelerdeki konumunu rahatlatacağı beklenmişti¹⁰². Diğer taraftan, yaşanan olayların Kıbrıs'ta statükonun korunması, İngiltere'nin adadaki askeri varlığının devamının sağlanması ve ABD'nin BM'deki Yunanistan yanlısı tutumunun değişmesi gibi sonuçlar da tıpkı Atina radyosunun dile getirdiği iddialarda olduğu gibi, olayların perde gerisinde İngiltere'nin yer aldığı şüphelerini uyandırmaktadır¹⁰³.

İstanbul'da 6 Eylül'de başlayan Rum karşıtı gösteriler ve yıkım eylemleri, Türkiye ve Yunanistan'ındâhil olacağı arabuluculuk ve müzakere ihtimallerini kısa vadede imkânsız hale getirmiştir. Kaldı ki Yunanistan, Londra Konferansı'ndan bir sonuç alınamamasını ve İstanbul'daki 6/7 Eylül olaylarını BM'de kendi lehine kullanmak istemiştir. Öyle ki bu sıralarda Amerikan kamuoyunda Yunan yanlısı bir hava esmeye başlamıştır. Yunanistan'ın Londra Konferansı'nda sergilediği ılımlı yaklaşım ve 6/7 Eylül olayları karşısında takındığı vakur duruş ABD'li yetkililerce takdir edilmiştir. Ancak, İngiliz diplomatik yazışmalarında yer aldığı gibi; "bu durum karşı karşıya olduğumuz sorunların gerçek nedeninin Yunanistan olduğu gerçeğini arka plana itecektir."¹⁰⁴.

3. Konferansın Yarattığı Etkiler ve Yapılan Değerlendirmeler

Londra Konferansı ile ilgili soruna taraf olan devletlerin yapmış oldukları değerlendirmeler yanlı yorumlar içermiştir. Yunanistan'ın Washington Büyükelçiliği tarafından hazırlanmış olan bir yayında, konferansın başarısızlıkla sonuçlanmasında Türklerin uzlaşmaz tavırları ve İngilizlerin kötü idaresi gerçek neden olarak sunulmuştur. Liberal eğilimde ve İşçi Partisi'ni destekleyen İngiliz basınından örnekler verilerek bu düşüncenin desteklenmeye çalışıldığı ve geniş bir basın özetinin yapıldığı yayında yer alan yorumlar oldukça düşündürücüdür: "Basındaki yorumlara göre konferansın zamanlaması ve hazırlıkları kötüydü sonuç olarak da Doğu Akdeniz'de işlerin daha da bozulmasına yol açtı. Self government konusu isteksiz ve cömert olmayan bir tarzda değerlendirildi. Times of London'a göre bu konferans Yunanlılar ve Türkleri çatıştırarak İngilizlere rol biçmeyi amaçlıyordu. 13 Ekim günü Economist gazetesinde İstanbul'daki olaylarda İngiliz parmağını arayan yazıda İngilizler, 1953'ten bu yana Othello'daki sözlerle ifade edilecekse; "Türlere Kıbrıs'ın önemini kavrattı" anlamında adalar kadar Türklerin dikkatini çekmeyen Kıbrıs'ın önemini benimsetmeye çalıştı. Tribun'a göre İngiltere ön alma ve köseyi kapma amacını taşıyordu. Neredeyse bütün gazeteler İngiltere'nin zaman kazanması amacını biliyordu ancak konferansta yapılan hataların bedeli daha sonra karşısına çıkacaktır."¹⁰⁵.

102 Güven, a.g.e., s.198.

103 Bkz. Resul Babaoğlu, "6/7 Eylül 1955 Olayları'nın Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 6/2, (February 2013), s.1349-1371.

104 TNA FO, 371/117657, *From New York to Foreign Office, September 13, 1955*.

105 *British Opinion on Cyprus*, s. 7.

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki gerçek tutumunun açıkça ortaya konulmuş olmasını olumlu bir gelişme olarak değerlendiren bir haberde ise Yunanistan'ın Türkiye'nin tutumunu anlamadan gerçek bir sonuca ulaşamayacağına vurgu yapılmıştır. Nitekim Dışişleri Bakanı Zorlu konferans henüz devam ederken vermiş olduğu bir beyanatta; "bundan böyle hiçbir devletin, Türkiye'nin ne düşündüğünü bilmiyorum gibi mütalaalarının olmayacağını" ifade etmiştir¹⁰⁶. Bu durumla çelişkili olarak Türkiye'nin bu tutumundan dolayı Yunanistan'ın self government teklifini kesinlikle kabul edemeyeceğine yer verilmiştir¹⁰⁷. Doğu Akdeniz'de NATO'nun işlerinin bu konferansın yarattığı gergin atmosfer yüzünden daha da zorlaşacağına değinen soğukkanlı bir haberde şu ifadeler yer almıştır: "İngiltere'nin hatası bu konferansı geç toplamalarıydı. Türkler henüz yüksek atlarına binmeden ve Yunanlıların da Kıbrıslı aşırıların güç kazanmasına göz yuman duygulara kapılmalarından önce bu konferans toplanmalıydı. Konferansta önemli bir adım atıldı ancak bu çok büyük değildi. Self government, meclis, bakanlıklar gibi kurumların önerilmesi biraz ilkel kolonyalizmi andırıyordu."¹⁰⁸. Konferansın ardından İngiliz yönetimini ağır ifadelerle suçlayan ve muhalif çizgide yayın yapan *Daily Herald* gazetesinde Macmillan'ın Kıbrıs için uyguladığı siyaset modası geçmiş bir kraliyet refleksine benzetilmiştir. İngiltere'nin Kıbrıs'ta modası geçmiş bir koloni savaşını başlatmaması gerektiğinin belirtildiği haberde self government fikri 1955 yılı için anlaşılması güç bir teklif olarak değerlendirilmiştir¹⁰⁹. Konferansın diğer bir kötü yanı da Türk-Yunan ilişkilerinin İstanbul'daki olaylar nedeniyle büyük bir tahribata uğramasıdır. Yunan basını genel olarak Türk tarafını uzlaşmaz addetmiştir¹¹⁰. Öte yandan, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin 6 Eylül'de İstanbul ve İzmir'de yaşanan olaylardan dolayı kırılğan bir hal alacağı bu ortamda Yunanistan'da yaşanması muhtemel olan siyasi istikrarsızlık sonucunda Başbakan Papagos'un "elinden geleni yapmış kahraman bir lider olarak istifa edeceği"de tahminler arasındaydı¹¹¹. Amerikan kaynaklarının konferansın sonuçsuz bir şekilde dağılması konusunda yapmış oldukları değerlendirmeler arasında dikkat çeken başka bir husus da şu ana kadar Kıbrıs'ta İngiliz idarecilerine yöneltilen silahlı eylemlerin bundan böyle adada yaşayan Türkleri de kapsayacağı yönündeki öngörüydü¹¹². Bunun yanı sıra, konferansın başarısız bir şekilde dağılmasının ardından Kıbrıslıların ABD'yi suçlayacağı yönündeki kaygılar da ABD elçiliğinin Yunanistan'ı konferansa katılma konusunda teşvik edici hamleleriyle alakalıydı¹¹³.

106 *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1955.

107 "Self Government", *The Times*, September 8, 1955.

108 "Failure", *The Manchester Guardian*, September 8, 1955.

109 "The New Imperialism", *Daily Herald*, September 9, 1955.

110 *The Economist*, September 10, 1955.

111 *General CIA Records, (CREST), RDP79R00890A000600040030-4, Cyprus Talks End, September 7, 1955.*

112 *General CIA Records, (CREST), FOIA/ESDN0005719004, Current Intelligence Weekly Summary of Immediate Interest, September, 8, 1955.*

113 Evanthis Hatzivassiliou, *Greece and the Cold War, Frontline State 1952-1967*, Routledge, New York&London, 2006, s. 51.

İngiltere’de Türkiye ve Yunanistan’daki siyasi durumdan farklı olarak siyasi partiler arasında konu ile ilgili bir uzlaşmadan söz etmek mümkün değildi. Zira İşçi Partisi, Kıbrıs’a self determinasyon hakkının verilmesi taraftarıydı¹¹⁴. Konferans’taki uzlaşmazlık sayesinde adadaki varlığını uzatmak isteyen İngiltere’nin bu siyasetinin sürdürülebilir olmadığını değerlendiren bir analiste göre Yunanistan bundan sonra BM’de daha sert bir tutumla konuyu gündeme getirecektir¹¹⁵. İngiliz siyasi karar alıcılara göreyse NATO’nun bütünlüğü açısından Kıbrıs konusunun daha da çetrefilleşmemesi için Yunanistan’ın BM’de kolay hareket etmemesi sağlanmalı ve ABD’nin Londra Konferansına olan desteği her fırsatta hatırlatılmalıdır¹¹⁶.

Sonuç

II. Dünya Savaşı’ndan hemen sonradünya ölçeğinde yaşanan self determinasyon ve dekolonizasyon sürecinin de etkisiyle İngiltere’nin sömürge politikasının gerek koloni topraklarında gerekse de İngiliz iç siyasetinde sorgulandığı bir dönem başlamıştır. 1954 yılında Süveyş bölgesinden çekilme kararı alan İngiltere için Kıbrıs Adası, Ortadoğu’daki varlığı açısından başat önemdeydi. Adanın egemenlik hakkını Lozan Antlaşması’yla devralan İngiltere, diğer sömürgelerinde sergilediği temkinli ve ölçülü faaliyetlerinden farklı olarak Kıbrıs’ta geniş bir askeri hareket imkânına sahipti. Bu nedenle değişik çevrelerin Kıbrıs’taki hâkimiyeti self determinasyon veya başka şekillerde gevşetme yanlısı tutumlarına rağmen İngiliz siyasi karar alma mekanizmaları adadaki askeri varlığını olabildiğince devam ettirilmesi için stratejiler geliştirmişlerdir.

XIX. y.y.’dan itibaren Kıbrıs’ta yeşermeye başlayan Helen kültürünün etkisiyle ortaya atılan Enosis ideali giderek taraftar kazanmış ve İngiltere’nin adadaki egemenliğinin bir süre sonra terk edilmesi yönünde bir inisiyatif gelişmiştir. Zamanla silahlı bir mücadele alanı haline gelen ve Yunanistan’ın BM’ye başvurusuyla da uluslararası bir sorun şekline bürünen Kıbrıs, İngiltere açısından da politik bir kriz yaratmıştır. Yunanistan’ın her geçen gün dünya kamuoyunda sempatisini arttıran self determinasyon iddiaları karşısında stratejik bir çıkış yolu bulmaya çalışan İngiltere, konunun görüşülmesi için Türkiye ve Yunanistan’ı Londra’ya davet etmiştir. Türkiye’nin resmi ağzılardan ve üst perdeden yapılan açıklamalarla Kıbrıs sorununa dair müdahil olması ilk olarak Londra Konferansı’nın toplanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kıbrıs sorununda bir kilometre taşı olan Londra Konferansı’nın İngiltere ve Türkiye açısından olduğu kadar Kıbrıs sorununun gidışatını etkileme bakımından da önemli sonuçları olmuştur. Türkiye’nin soruna taraf yapılmasıyla politik manevra alanını genişleten İngiltere, konunun

114 Tom Driberg, “The Talks That Were to Fail”, *Tribune*, September 16, 1955.

115 Aynı yer.

116 TNA FO, 371/117657, Addressed to Bangkok, September 14, 1955.

dünya kamuoyuna farklı yönlerden yansımaları sağlamış ve uzun vadede adadaki varlığını mümkün kılmıştır. Bu durum, hiç şüphe yok ki Türkiye'nin bu tarihten itibaren sorunun taraflarından biri olarak kabul edilmesine ve Kıbrıs'ın geleceğinin Yunanistan ile Türkiye'nin uzlaşmasıyla belirleneceği inancının yerleşmesini sağlamıştır.¹¹⁷ Türkiye'nin Londra Konferansı'nda öne sürdüğü iddiaların en önemlisi, Lozan Konferansı'na vurgu yapılan ve adada muhtemel bir statüko değişikliğinde yeniden egemenlik hakkının doğacağına ilişkin tezdi. Bu anlamda, dünya kamuoyu ilk kez Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu öğrenmiştir. Yunanistan açısından son derece şaşırtıcı ve sarsıcı bir etki yaratan bu tez, bilindiği gibi daha sonraki süreçlerde yerini taksim tezine bırakacaktır. Ancak her ne şekilde olursa olsun, Londra Konferansı Türkiye'nin Kıbrıs politikasının belirlenmesini ve konunun Türk devlet adamlarınca ehemmiyetinin fark edilmesi açısından ayrıntısıyla incelenmeyi hak eden bir olaydır.

Tarafların kamuoylarının da yakından takip edilen Londra Konferansı, açılış oturumundan itibaren İngiliz diplomatlarının belirlemiş oldukları stratejiler doğrultusunda ilerlemiştir. Yunanistan delegesinin konuşmasının ertesi günü kürsüye çıkan Zorlu, Türkiye'nin resmi tezlerini ortaya koyarak Yunanistan'ın beklemediği bir kararlılık sergilemiştir. Aynı zamanda dünya kamuoyuna Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tavizsiz politikasını duyurma olanağı sağlayan Londra Konferansı, Kıbrıs konusunun Enosis gibi tek taraflı nihai çözüm önerileriyle düşünülmeyecek kadar karmaşık ve çok boyutlu bir sorun alanı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan, konferansın son gününde yaşanan ve yakın tarihte 6/7 Eylül Olayları olarak bilinen hadiseler, Türk-Yunan ilişkilerinin Soğuk Savaş dönemi boyunca sorunlu bir mecraya sürüklenmesine yol açmıştır.

---

117 Yasin Coşkun, "Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk-Yunan Diyalogunun Başarısızlığı (1966-67) ve İngiliz Politikası", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KARAFAD)*, S. 4/1, s. 43.

KAYNAKÇA**I. Arşiv Kaynakları****I.a. T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü/
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**

BCA, Fon Kodu: 010.090.109.340.4.5.

I.b. İngiliz Ulusal Arşivi/**The National Archive, Public Record Office, Foreign Office**

- TNA FO 371/117680, *Arrangements for Cyprus Conference*, August 11, 1955.
- TNA FO, 371/117680, *From Athens to Foreign Office*, August 10, 1955.
- TNA FO, 371/117680, *Secret, addressed to Athens*, August 20, 1955.
- TNA FO, 371/117681, *Brief For Secretary of State's Conversations With Greek and Turkish Foreign Ministers*, August 27, 1955.
- TNA FO, 371/117680, *From Foreign Office to Ankara*, August 20, 1955.
- TNA FO, 371/117681, *Secret, Cyprus Conference: Tactics*, August 16, 1955.
- TNA FO, 371/117680, *From H.M. Ambassador, Athens to Foreign Office*, August 11, 1955.
- TNA FO, 371/117681, *Addressed to Athens*, August 7, 1955.
- TNA FO, 371/117681, *From Ankara to Foreign Office*, August 19, 1955.
- TNA FO, 371/117681, *From Ankara to Foreign Office*, August 27, 1955.
- TNA FO, 371/117681, *Text of Agreed Communique Issued at 7.0. p.m. August 30*, 1955.
- TNA FO, 371/117648, *Statement by the Turkish Foreign Minister*, 11 a.m. September 1, 1955.
- TNA FO, 371/117648, *Minute to Prime Minister from Secretary of State*, RG1085/2.
- TNA FO, 371/117657, *Addressed to Cairo*, September 13, 1955.
- TNA FO, 371/117648, *From Foreign Office to Washington*, September 6, 1955.
- TNA FO, 371/117648, *The Reply of the Greek Delegation to the Proposals of Her Majesty's Government Concerning Cyprus*,
- TNA FO, 371/117657, *From New York to Foreign Office*, September 13, 1955.
- TNA FO, 371/117657, *Addressed to Bangkok*, September 14, 1955.

I.c. General CIA Records, (CREST)

RDP79R00890A000600040029-6, *Imminent Break-Up of Cyprus Talks, September 1, 1955.*

RDP79R00890A000600040030-4, *Cyprus Talks End, September 7, 1955.*

FOIA/ESDN0005719004, *Current Intelligence Weekly Summary of Immediate Interest, September, 8, 1955.*

II. Resmi Yayınlar

British Opinion on Cyprus, Royal Greek Embassy, Information Service, Washington, 1956.

The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29-September 7, 1955, Her Majesty's Stationary Office, London, 1956.

III. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Daily Herald

The Economist

The Manchester Guardian

The New York Times

The Observer

The Spectator

The Times

The Washington Post and Times Herald

Tribune

Zafer

IV. Kitaplar

ARMAOĞLU, Fahir, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1963.

BAGCI, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yayınevi, Ankara, 1990.

- BÖLÜKBAŞI, Süha, *The Superpowers and the Third World, Turkish American Relations and Cyprus*, Edt. Kenneth w. Thompson, White Burkett Miller Center of Public Affairs University of Virginia, 1988.
- DOSDOĞRU, Hulusi, *6/7Eylül Olayları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.
- EDEN, Anthony, *Full Circle, The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden*, Cassell, London, 1960.
- ERİM, Nihat, *Bildiğim, Gördüğüm Ölçülerde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1976.
- GAZİOĞLU, Ahmet C., *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, Kıbrıs araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 1997.
- GÖKTEPE, Cihat, *British Foreign Policy Towards Turkey, 1959-1965*, Routledge, New York, 2012.
- GÜVEN, Dilek, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınevi, Çev. Bahar Şahin, İstanbul, 2010.
- HATZİVASSİLİOÜ, Evanthis, *Greece and the Cold War, Frontline State 1952-1967*, Routledge, New York&London, 2006.
- HOLLAND, Robert -Diana Markides, *The British and the Hellens, Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850-1960*, Oxford University Press, New York, 2006.
- HOLLAND, Robert, *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*, Clarendon Press, Oxford, 2002.
- HYAM, Ronald, *Britain's Declining Empire: The Road to Decolonization 1918-1968*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- MANİSALI, Erol, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2003.
- MICHAEL, Michalis Stavrou, *Resolving the Cyprus Conflict Negotiating History*, Palgrave Macmillan, New York, 2009.
- MİRBAGHERİ, Farid, *Historical Dictionary of Cyprus*, The Scarecrow Press, Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth, Uk, 2010.
- ORR, Captain C.W.J., *Cyprus Under British Rule*, Robert Scott, London, 1918.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Tarafların Tutum ve Analizleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1991.
- SOYSAL, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları C. I, (1920-1945)*, TTK Basımevi, Ankara, 2000.
- SÖZEN, Ahmet, *The Cyprus Conflict and the Negotiations, A Political and International Law Perspective*, Can Reklam, Ankara, 1998.

V. Makaleler

- BABAOĞLU, Resul, "6/7 Eylül 1955 Olayları'nın Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 6/2, (February 2013), s.1349-1371.
- COŞKUN, Yasin, "Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk-Yunan Diyalogunun Başarısızlığı (1966-67) ve İngiliz Politikası", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KARAFAD)*, S. 4/1, ss. 43-58.
- DRİBERG, Tom, "The Talks That Were to Fail", *Tribune*, September 16, 1955.
- FIRAT, Melek M., "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğleri, Yay. Haz., Soysal, İsmail, TTK Basımevi, Ankara, 1999, ss. 553-567.
- IRKIÇATAL, Eftal, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, (Yıl 2012/1), ss. 31-59.
- KITROMILIDES, Paschalis M., "Greek Irredentism in Asia Minor and Cyprus", *Middle Eastern Studies*, Vol. 26, No.1, (Jan., 1990), ss. 3-17.
- ORAN, Baskın, "Self Determinasyon-Self Government" kutusu, Baskın Oran (Edt.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 594.
- SONYEL, Salahi, "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", *Bellekten*, C.LXII, S.233, (Nisan 1998), ss.727-759.
- XYDİS, Stephen G., "The UN General Assembly as an Instrument of Greek Policy: Cyprus, 1954-58", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 12, No. 2, (Jan., 2968), ss. 141-158.
- YELLİCE, Gürhan, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S.24, (Bahar, 2012), ss.13-26.